

Prof. UW Dr hab. Jacek Wojnicki

Instytut Europeistyki UW

Recenzja pracy doktorskiej mgr Milana Mihaljevicia „Restytucja państwowości chorwackiej. Determinanty i uwarunkowania”, Wrocław 2015, ss. 351

Recenzowana praca pozostaje w głównym obszarze moich zainteresowań badawczych – problematyka bałkańska. Mgr Milan Mihaljević omawia ewolucję państwowości chorwackiej, szczególnie w okresie ostatniego ćwierćwiecza po uzyskaniu niepodległości w 1991 roku. Wśród polskiej literatury naukowej – zarówno z nauk historycznych, jak i nauk społecznych – ukazywały się już publikacje odnoszące się w sposób szerszy do zagadnień nowego ładu postjugosłowiańskiego lub węższy do kwestii kształtowania nowego organizmu państwowego na Bałkanach. Dzieło Doktoranta jest jednakże tym cenniejsze, iż jest pisane przez Autora pochodzącego z Jugosławii, a przez ostatnie lata przebywającego w Polsce. Spotkanie tych dwóch „optyk badawczych” dało dość interesujące wyniki.

Praca jest dość zwarta, liczy wraz z bibliografią – 289 stron. Konstrukcja pracy wydaje się być, generalnie, prawidłowa. Rozdziały są generalnie symetryczne wobec siebie, żaden z nich nie dominuje nad pozostałymi. Moja krytyczna uwaga odnosi się do faktu braku rozdziału o konstrukcji teoretyczno-definicyjnej. Z reguły w pracach naukowych (a doktorat taką winien przecież być) wymaga się takiego naukowego wprowadzenia do prowadzonej na dalszych stronicach analizy. Należało by się pochylić nad kwestiami typów i modeli restytucji państwowości poprzez analizę podobnych procesów we

współczesnym świecie. Recenzowana praca na pewno by na tym tylko zyskała na jakości.

Autor dokonał podziału monografii na siedem zasadniczych rozdziałów. Można się jedynie zastanawiać, czy praca nie jest przez ten fakt zbyt rozdrobniona. W pierwszym (24 strony) omówione zostały uwarunkowania historyczne państwowości, a w zasadzie procesu państwowotwórczego, ten termin w znaczeniu Chorwacji wydaje się bardziej zasadny. Analiza w sposób zwarty omawia początki państwowości w czasach Średniowiecza, potem przechodząc przez czasy węgierskie i habsburskie aż do końca pierwszej wojny światowej. Ze zrozumiałych względów stanowi to tylko zwarty zarys problematyki, znanej powszechnie osobom zainteresowanym. Drugi rozdział – zawierający 31 stron – został poświęcony zawłościami narodowościowym i państwowym pierwszego państwa jugosłowiańskiego (rozumiem przez to zarówno Królestwo SHS, jak i po 1929 roku Królestwo Jugosławii). Szczegółowo omówiono najbardziej węzłowe momenty wspólnej państwowości Słowiańszczyzny Południowej – wybory z 1920, uchwalenie „konstytucji widowdańskiej”, zamach w parlamencie na deputowanych chorwackich w 1928 roku, tarcia między zwolennikami federalizmu a centralizmu, implikacje królewskiego zamachu stanu, kończąc na „ugodzie sierpniowej” z 1939 roku, która miała szansę przynieść uspokojenie wspólnemu organizmowi państwowemu. Kolejne dwa rozdziały stanowią próbę ukazania przekształceń polityczno-ustrojowych na przestrzeni następnego półwiecza (1941-1991). Trochę dziwi połączenie w jednym rozdziale (tj. trzecim) czasów Niezależnego Państwa Chorwackiego i pierwszych dwudziestu lat federacji titowskiej aż do „Chorwackiej Wiosny”. Kontekst sytuacyjny i kwestie wewnętrzne - polityczno-ustrojowe raczej przemawiają na wydzieleniem czasów wojennych od późniejszych prób kształtowania państwa federacyjnego na „obraz *bratstva i jedinstva*). Słusznie wskazano na znaczenie przemian politycznych i

społecznych w Chorwacji na przełomie lat 60 i 70, gdzie można się odszukiwać genezy kształtowania współczesnej państwowości. Czwarty rozdział (liczący 45 stron) analizuje sytuację społeczno-polityczną na przełomie lat 80 i 90, w czasie dotkliwego kryzysu społeczno-gospodarczego państwa federalnego i kryzysu instytucji politycznych federacji (partii komunistycznej, administracji centralnej, etc.). Doktorant starał się (tak wskazują niektóre podtytuły) umieścić przeobrażenie wewnętrzne w Chorwacji na szerszym tle nie tylko sąsiednich jugosłowiańskich republik związkowych, ale państw Europy Środkowej i Wschodniej. Próba powyższa okazała się jednakże – tak należy to ocenić – zbyt pobieżna i niekonsekwentna, a szkoda, bo wpłynęło by to korzystnie na odbiór dalszych wywodów w pracy. Piąty rozdział (32 strony) analizuje formowanie się państwowości chorwackiej głównie przez pryzmat wojen i konfliktów zbrojnych lat 90 XX wieku. Szósty (34 strony) jest natomiast poświęcony kształtowaniu ładu polityczno-instytucjonalnego w Republice Chorwacji, ze szczególnym uwzględnieniem ewolucji systemu politycznego doby prezydenta Franjo Tudjmana i po jego odejściu ze sceny politycznej. Jest to zgodne z powszechnie uznanym podziałem w literaturze przedmiotu na okres demokracji i demokratyzacji po 2000 roku. W ostatnim (29 stron) podjęta została próba wpisania Chorwacji w polityczną mapę Starego Kontynentu – począwszy od stanowiska instytucji i polityków europejskich wobec deklaracji niepodległości, poprzez proces integracyjny z UE. Interesującym i zasadnym jest umieszczenie w tym kontekście kwestii współpracy z Trybunałem ds. Zbrodni w Byłej Jugosławii, a przez wiele lat był to problem niezwykle palący i sporny w społeczeństwie i elitach władzy Republiki Chorwacji (szczególnie dobitny był casus generała Ante Gotoviny).

Praca poprzedzona jest wstępem (Autor zatytułował- Uwagi wprowadzające) rozciągającym się na czternastu stronach. We wstępie znajdujemy wszystkie wymagane elementy tej części pracy – mamy zarysowany

cel pracy –przedstawienie dążeń elit chorwackich, w tym „nacjonalistycznej” frakcji partii komunistycznej do restytucji narodowej tożsamości i odrodzenia kulturalnego na tle systemu politycznego federacji titowskiej. Należy jednakże nadmienić, iż przywoływana w cytowanym zdaniu SFRJ istniała zaledwie 28 lat (1963-1991), a nie przez 45 - jak deklaruje tymczasem Autor. Jednocześnie wskazano w sposób wyraźny główną hipotezę pracy podbudowaną dwoma, rozbudowanymi pytaniami badawczymi. Są one zadawane w sposób dociekliwy i zasadny. Szczegółowo zakreślono ramy czasowe pracy – z jednej strony rok 1941, a z drugiej rok 2013, choć należy zwrócić uwagę, iż analizy z pierwszych dwóch rozdziałów (łącznie 56 stron) znacznie wkraczają poza wskazany przedział czasowy. Doktorant omawia także obecny stan literatury badawczej w omawianym zakresie, zarówno na rynku polskim, jak i chorwackim i międzynarodowym.

Zakończenie rozprawy rozmieszczone na 20 stronach w sposób dość szczegółowy i wnikliwy – co należy w tym miejscu szczególnie odnotować - odnosi się do stawianych hipotez i pytań badawczych, a spora objętość pozwala Doktorantowi na przedstawienie własnych sądów wywodząc je z prezentowanych uprzednio analiz. Jednocześnie pozwalają ukazać one w pełni dojrzałość analizy i umiejętność wyciągania wniosków. Recenzowana praca może być umieszczona w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce.

Język wywodów należy uznać za dość przejrzysty i dynamiczny. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż Doktorantowi nie zawsze udało się uniknąć żargonu publicystycznego, co stanowi istotną „wartość dodaną” w pracy naukowej, a szczególnie - awansowej. Przywoływane hipotezy i pytania badawcze ze wstępu rozprawy - na ogół znajdują potwierdzenie w podnoszonych argumentach. Mam jednakże kilka uwag formalnych odnoszących się do prezentowanych wywodów. Po pierwsze: Doktorant

zamiennie posługuje się terminem „państwo” oraz „kraj”, podczas gdy nie stanowią one synonimów. W pracy z zakresu nauki o polityce bardziej zasadne będzie posługiwanie się definicją państwa – jako organizacji politycznej społeczeństwa z jednej strony, a także podmiotu prawa międzynarodowego. Po drugie: analizując kwestie funkcjonowania partii politycznych przywołuje Doktorant w sposób zmienny skróty i nazwy w języku polskim i oryginalnym (np. HDZ, SKJ oraz ZKCh – ss. 264, 265). Wymagana byłaby większa konsekwencja oraz staranność piszącego rozprawę w tym zakresie.

Po trzeciej: przywoływane Prezydium SFRJ nie zostało utworzone na mocy Konstytucji z 1974, a trzy lata wcześniej na mocy jednej z nowelizacji konstytucji z 1963 roku (s. 126). Po czwartej: Doktorantowi zdarza się przywoływać oficjalne dokumenty i akty prawne nie w sposób bezpośredni, ale pośredni, za innymi autorami (np. List Biura Wykonawczego ZKJ z 18 IX 1972 roku do instancji partyjnych). Identyczna uwaga odnosi się do przywoływanych konstytucji jugosłowiańskich (z 1921, 1946, 1963 oraz 1974). Uwaga jest tym bardziej zasadna, iż ukazały się one w polskich opracowaniach naukowych i są ogólnie dostępne. W pracy doktorskiej wymaga się raczej sięgania bezpośrednio do przywoływanych prac, co dokumentuje staranność badawczą oraz erudycję piszącego młodego adepta nauki. Po piątej: Doktorant pisze o Związku Komunistów na stronie 206, a takiego ugrupowania w SFRJ nie było, tylko Związek Komunistów Jugosławii (od listopada 1952 roku). Szóstej: niezbyt starannie określono wyniki z pierwszej demokratycznej elekcji do *Saboru* w kwietniu i maju 1990 roku, przewaga między HDZ a SKH-PDP wynosiła nie 7, a 17 punktów procentowych (strona 147). Z kolei kryzys konstytucyjny związany z blokadą objęcia funkcji przewodniczącego kolegijskiego Prezydium SFRJ trwał nie przez dwa, lecz sześć tygodni (między 15 maja a 30 czerwca 1991 roku). Siódmej: w kontekście analizy formowania systemu rządów z lat 90 XX wieku Doktorant pomija spory konstytucjonalistów i polityków w sprawie

przyjętej formy ustrojowej, a byłoby to interesujące w kontekście dalszych wywodów Autora. Ósme: w sposób niejednolity zapisywano przywoływanych naukowców czy uczestników życia politycznego –zarówno bez imion, a tylko z samym nazwiskiem, jak i przy stosowaniu inicjałów. Należało by wspomniane zasady ujednoczyć z korzyścią dla odbioru pracy. Dziewiąte: na stronie 104 brakuje wyjustowania fragmentów druku, co zapewne wynika z pośpiechu przygotowywania wydruku. Dziesiąte: w pracy politologicznej, a nie publicystycznej należy pisać o nowelizacji konstytucji, a nie przegłosowywaniu poprawek, co stanowi „zwrot prasowy”.

Strona formalna pracy również nie budzi poważniejszych zastrzeżeń, Doktorant Milan Mihaljević często stosuje przypisy zarówno takie, w których odwołuje się do przywoływanej literatury, jak i te, w których zamieszcza dodatkowe informacje, niepasujące do głównego wątku prezentowanej analizy. Świadczą one o gruntownej wiedzy politologicznej mgr Milana Mihaljevicia wystawiając jej w tym zakresie bardzo dobre świadectwo. Warto podać w tym miejscu, iż łączna liczba przypisów wynosi 894. Za cechą pozytywną należy również uznać stosowanie skrótów: „op. cit”, „ibidem”, „tamże” itp., co świadczy o opanowaniu techniki pisania pracy naukowej.

Bibliografia zgromadzona i wykorzystana w rozprawie jest bardzo bogata i reprezentatywna dla analizowanego zagadnienia. Doktorant zgromadził liczne akty prawne, dokumenty, materiały o charakterze źródłowym, monografie i opracowania naukowe, przede wszystkim rodzime. Obejmują one ponad 15 stron znormalizowanego druku. O staranności Doktoranta świadczy natomiast pogrupowanie bibliografii na kilka części merytorycznych – źródła pierwotne z uwzględnieniem konstytucji, ustaw oraz dokumentów prawa międzynarodowego, raportów; wspomnienia; monografie i opracowania; artykuły i rozprawy, periodyki naukowe i czasopisma. Z kronikarskiego obowiązku należy jednakże wskazać, iż wśród konstytucji nie uwzględniono

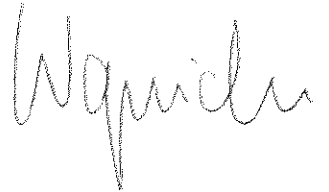
konstytucji jugosłowiańskich (nawet tych przywoływanych w treści rozprawy) oraz polskiego wydania konstytucji chorwackiej z 2009 roku, Wydawnictwo Sejmowe, seria: konstytucje państw świata. Powstaje także wrażenie u piszącego recenzję, iż zaprezentowana bibliografia jest w większym stopniu bibliografią tematu, a nie bibliografią pracy (nie wszystkie prace z bibliografii znalazły bowiem swoje odzwierciedlenie w przypisach). Doktorant często korzysta z literatury chorwackiej (co jest zrozumiałe), ale sporo jest publikacji w języku polskim, języku angielskim. Zabrakło jednakże – co należy wskazać w tym miejscu – pracy W. Balceraka o nowych państwach w Europie Środkowej, fundamentalnej monografii H. Batowskiego o rozpadzie Austrio-Węgier, licznych prac A. Koseskiego o państwach Europy Środkowej i Wschodniej, wybrano jedynie broszurę wydaną na potrzeby WP, monografii E. Bujwid-Kurek o państwach postjugosłowiańskich czy H. Wereszyckiego.

Wskazać należy, iż mieszane uczucia u Recenzenta budzi zawartość prezentowanego załącznika. O ile zasadne wydaje się zamieszczenie wyników elekcji parlamentarnych oraz wykaz osób pełniących najwyższe urzędy państwowe (prezydent, premier), to zamieszczanie fotografii (licznych, z reguły znanych polityków i osobistości chorwackich) czy drobiazgowych tabel, które nie znajdują bezpośredniego odwołania w tekście analiz wydaje się chybione i zbyteczne.

Powyższe uwagi krytyczne w niczym nie umniejszają wagi prezentowanej monografii naukowej. Jej Autor – w zdecydowanej większości – sprostał podjętemu przedsięwzięciu, zaprezentowana analiza jest dojrzała i kompleksowa, uniknięto (zazwyczaj) języka publicystycznego i rażących uogólnień. Zgodnie z ustawą z dnia 18 marca 2011 roku o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2011, nr 84, poz. 455) opowiadam się niniejszym za

dopuszczeniem mgr Milana Mihaljevicia do dalszego etapu „procedury doktorskiej”.

Warszawa, dn. 15 stycznia 2016 roku

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'Wapnicki'.